

A jog értelme

Jog és állambölcselet II. Jogbölcselet

3. előadás

Platón: Kritón

Miért nem szökik meg Szókratész a méregpohár előtt? Ezt mondják neki a megszemélyesített törvények: „Szókratész, hatalmas bizonyosságunk van ám arra, hogy tetszettünk neked mi és a város (...) És most nem restelled magad az akkori szavaid előtt, és nem is törődsz velünk, a törvényekkel, hanem megkísérelsz elpusztítani bennünket, és úgy cselekszel, ahogy a leghitványabb rabszolga cselekednék: meg akarsz szökni a szerződésünk és megegyezéseink ellenére, pedig megígérted hogy életedet hozzájuk igazítod.”

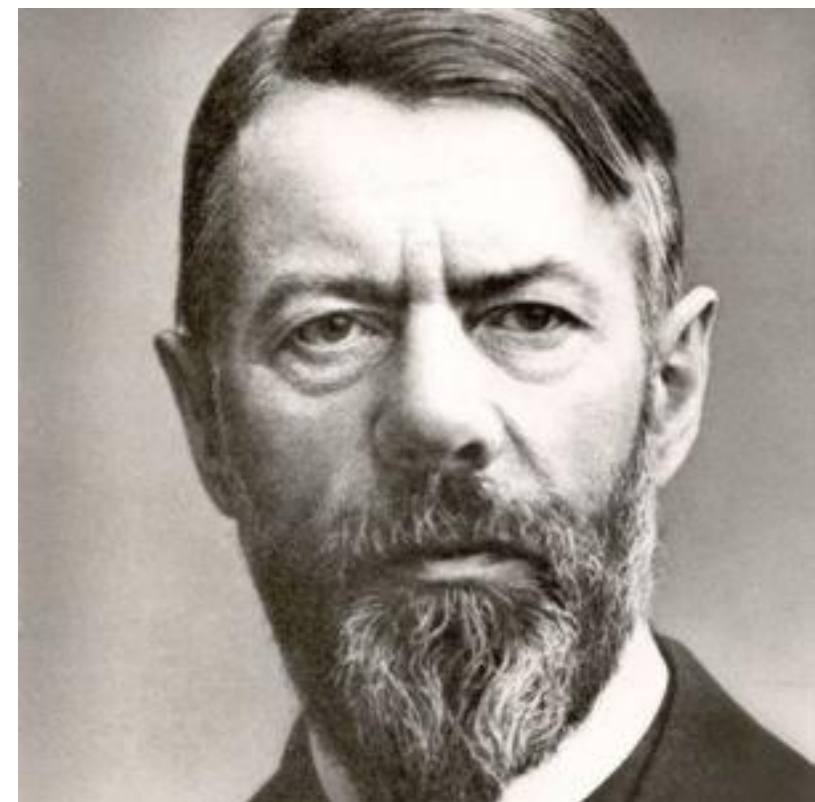
Mert csak *akkor volt értelme az életének*, ha nem szökik meg a méregpohár, és a törvények előtt, és ezzel elismeri a törvények uralmát, fontosságát. Ha addig védtek, most, hogy elveszik az életét is tartania kell magát hozzájuk.

És ez azt is bizonyítja, hogy a jognak van valami értelme, célja, funkciója

Mit jelent az, hogy valaminek „van értelme”?

- Az ember keresi a dolgok értelmét.
- A természetnek nincsen „értelme”, csak az emberi dolgoknak aminek van **indoka** vagy **célja**.
- A társadalmi, emberi dolgoknak és cselekvéseknek többféle értelme lehet:
  - teljesen külső szempontból belelátott (v.ö. kulturális antropológia) – a **megfigyelő**
  - a cselekvő által saját maga által mondott, **szubjektív**, szándékolt értelem (Max Weber – megértő szociológia)
  - vagy a „társadalmi értelem”, amit a közösség tulajdonít a cselekvésnek – ezek a normák, amelyek ezt a külső értelmet **objektíve** megtestesítik.

Max Weber

Mit értünk az alatt, hogy a jognak van „értelme”?

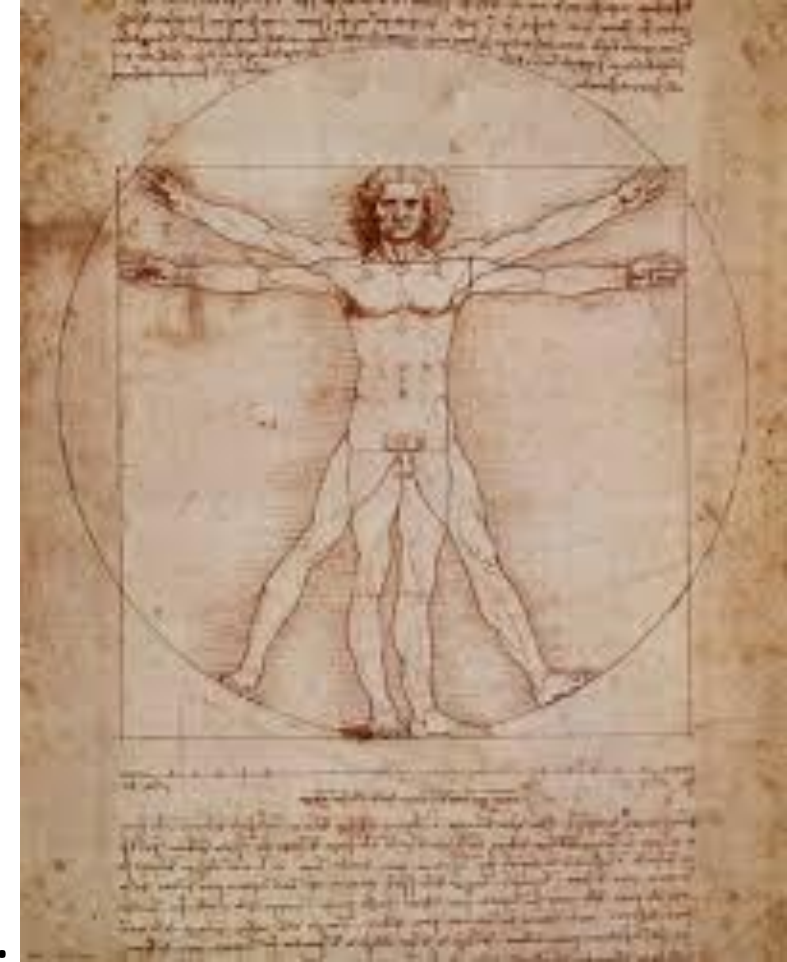
- **Vagy** azt, hogy a jog belülről rendezett, az értelme *a struktúrájában* van, nem a céljában, ahogy egy bicska is használható ezerféle célra (Kelsen)
- **Vagy** azt hogy a jognak van *rendeltetése*:
- Ez kétféle lehet
  - Egy *érték*, **eszme** megvalósítása: pl. igazságosság, isteni akarat
  - Vagy egy **funkció** megvalósítása – pl. az emberek jobbítása, vagy a béke megteremtése
- Sok emberi alkotásnak nincs közvetlen gyakorlati célja: pl. a zenének, vagy az irodalomnak.
A jog nem ilyen, a jognak van **társadalmi funkciója**.

Milyen az ember?

Miért van szükségünk a jogra?

- **Értelemesek** vagyunk, értelemmel rendelkezünk:
Képesek vagyunk a racionális cselekvésre.
- **Társas lények** vagyunk:
Emiatt kénytelenek vagyunk egymáshoz igazodni.
- **Erkölcsei** lények vagyunk:
Képesek vagyunk a helyeset a helytelentől elválasztani.
- **Esendő** lények vagyunk: sebezhetőek, (korlátozottan) önzőek, (korlátozottan) altruisták, (kicsit) gonoszak is vagyunk, (vagy lehetünk), korlátozott az akaraterőnk, korlátozott a racionalitásunk (racionalizálás)
- + Az **erőforrások**, természeti javak pedig **korlátosan** állnak rendelkezésünkre.

Univerzális és partikuláris szükségletek – univerzális és partikuláris jog

- A szükségleteink egyszerre **univerzálisak** (mindenkinek kell ennie, laknia valahol), de **partikulárisak** is, (hogy mit eszünk, és hol lakunk nagyban függ a kortól és helytől)
- A jog ugyanígy egyszerre **univerzális**, (valamilyen jog-szerű dolog minden kultúrában van), de a **konkrét** jogrendszerünk nagyban függ a helytől (országtól) és az időtől.
- Ehhez igazodik a jog értelme is: Univerzális/partikuláris **eszmény**, és Univerzális/partikuláris **funkció**.

A jog eszményei – a jog helyessége

- A jognak lehetnek **belső és külső** eszményei.
- **Természetjogtanok**: mind azon a feltevésen nyugszanak, hogy a jognak van egy ideális változata, létezik egy magasabbrendű: „jog feletti jog”
- Ennek ellentéte (különösen a kodifikációk után): **jogpozitivizmus**: a jog alkotott, tételezett, és bármit lehet tételezni, a természetjog nem létezik.
- **Stammler**: a **helyes jog** eszménye. A kettő közötti megoldás: a jognak a **szociális eszmét** (ideált) kell magvalósítania. Nincsen természetjog, de a pozitív jog jól vagy rosszul igazodhat a jogeszméhez
- A modern **alkotmányosság** eszméje (egyszerre tartalmaz külső és belső eszményeket) ugyanezt mondja. Külső: **alapjogok**, Belső: **jogállamiság** követelménye.

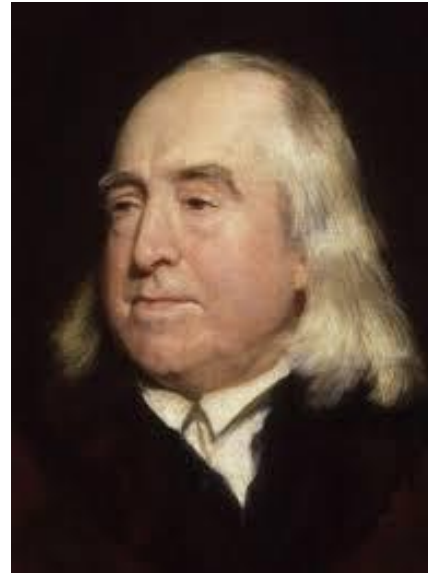

Rudolf Stammler

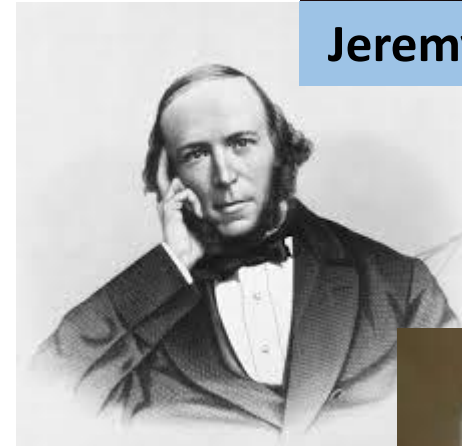
A helyes jog keresésének lehetőségei

1. Etikai naturalizmus

- A helyes jog keresésénél az ember biofizikai létéből (**jólétéből**) indul ki. Alvariációi:
- **Utilitarianizmus**: a legfőbb mérce a *hasznosság*. A jó jog a lehető legtöbb ember számára hasznos. A „legnagyobb szám legnagyobb boldogsága”. (Bentham)
- **Evolucionizmus**: a jog célja a „fejlődés” szolgálata (Spencer) (Kérdés, vajon mi a fejlődés?)
- **A jog gazdasági elemzése**: a jog a gazdaság infrastruktúrája, és az (egyik) fő célja a gazdasági hatékonyság ösztönzése. (Posner)

Jeremy Bentham

Herbert Spencer

R. Posner

A helyes jog keresésének lehetőségei

2. Természetjogtanok – etikai objektivizmus

- A természetjogtanok legfőbb gondolata, hogy a jog egy része nem konvención, megegyezésen, önkényen alapszik, hanem van mélyebb (magasabb) kötöttsége is.
- A jog helyessége a természetjoghoz való igazodástól, annak realizálásától függ.
- A jog erkölcsileg megalapozott.
- Sőt a jognak van saját belső erkölcsisége is.
- A jog külső és belső értékei: jogszerűség, célszerűség, igazságosság. (Radbruch)

A helyes jog keresésének lehetőségei

3. Szubsztantív helyesség – alkotmányosság

- Elvileg bármi a tételes jog részévé tehető, de a normatartalom lehet helyes vagy helytelen
- Mégis, a legtöbb civilizált országban ennek gátat szabnak
- Az **alkotmányosság** bizonyos előírásai jelentik ezt a gátat. Elemei:
  - Alkotmányos alapértékek (pl. a jogállamiság értéke)
  - Alapjogok (pl. élethez és méltósághoz való jog)
- Közvetlenül ritkán alkalmazzák őket, inkább egyes jogintézményeken keresztül érvényesülnek
- Mégis olykor közvetlenül is előkerülnek: pl. az AB működésében.

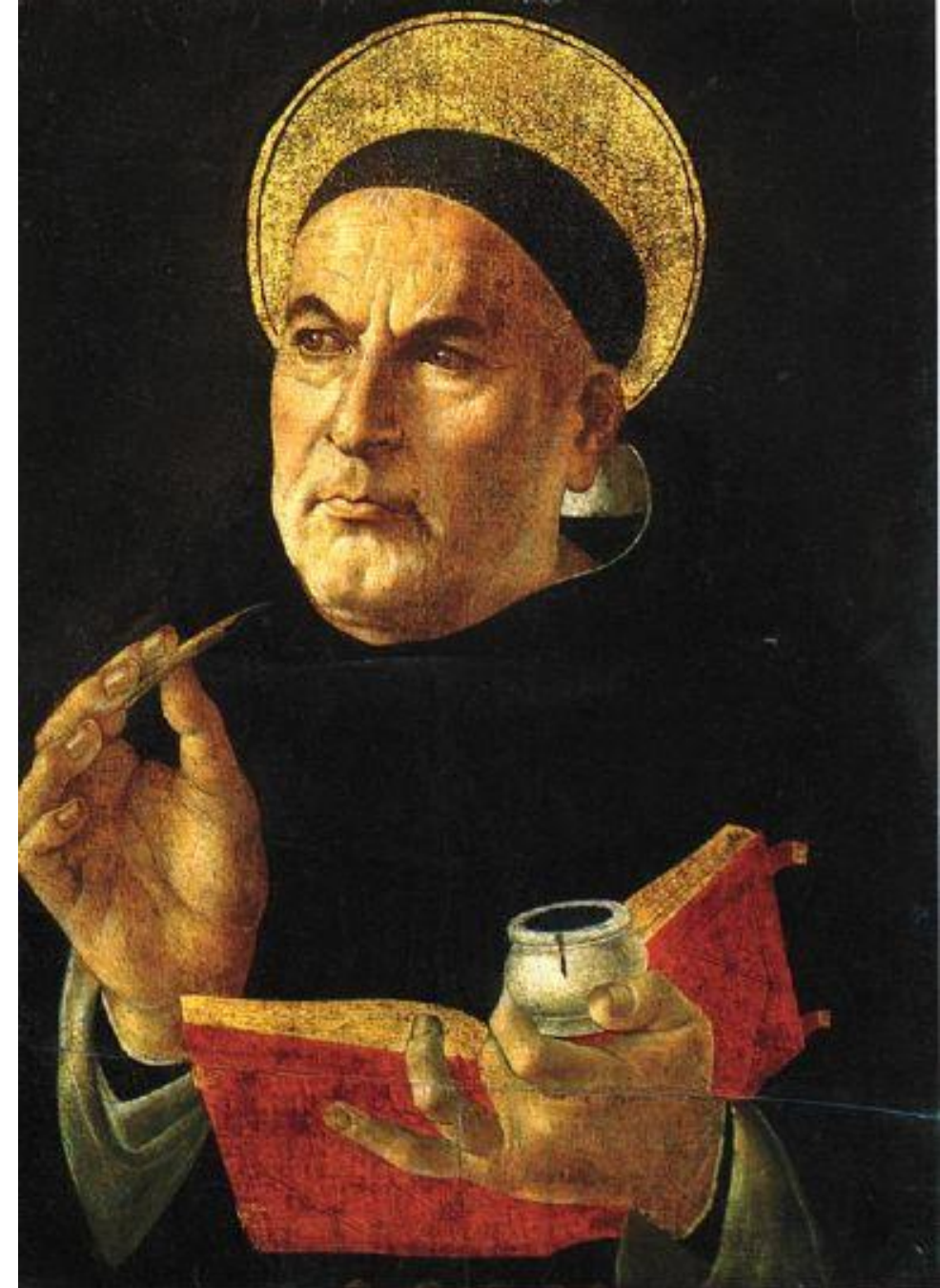

Az igazságosság fajtái

1. az elosztást szabályozó igazságosság-koncepciók

Mindenkinek a magáét!

- **Osztó igazságosság** – a közösségi javak elosztásának módja. Többféle elv állhat a háttérben, pl. mindenkinek **ugyanannyit**, mindenkinek **érdeme** szerint, mindenkinek **szükségletei** szerint, mindenkinek a **munkája** szerint, mindenkinek a **természete** szerint.
- **Egyetemes igazságosság** (A.quinói Tamás) – a terhek elosztása. (Mivel tartozunk a közösségnek?)
- **Törvény szerinti igazságosság**
- **Megtorló igazságosság**
- **Társadalmi igazságosság** (a magántulajdon által okozott sérelmek, szociális feszültségek orvosolása)

Aquinói Szt. Tamás

Az igazságosság fajtái

2. A megbomlott rend helyreállítása

Ne bántsd a másét!

Ez megbomlott igazságos rend helyreállítása során követendő elvek.

- **Kiigazító** igazságosság – amennyivel többet vesz el valaki a közösből, annnyival többet is kell adnia. (→ kártérítés)
- **Kölcsönös** igazságosság – az egyének egymással szembeni viselkedésére írja elő azt a közismert elvet, hogy „ne tedd azt mással, amiről nem akarsz, hogy veled tegyék” (quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris).

Az igazságosság fajtái

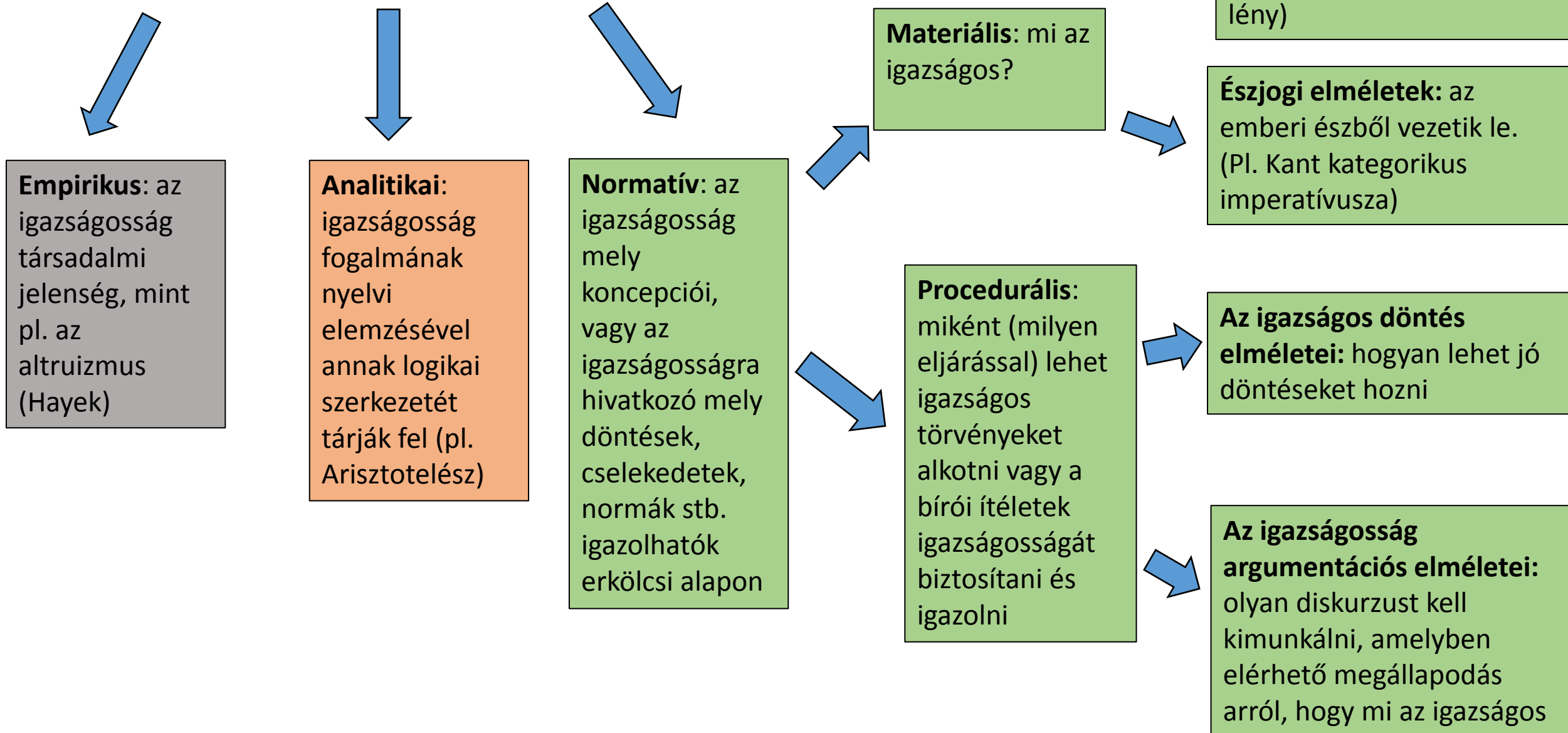
3. Az igazságossághoz való hozzáférés

Mindenkinek ugyanúgy!

- Az igazságossághoz való egyenlő hozzáférés elvét tartalmazza – bármiben álljon is az.
- **Formális** igazságosság: a hasonló eseteket hasonlóan kell megítélni. („Jogegység” követelménye)
- **Eljárási** igazságosság: miként lehet eljutni az igazságos döntésig. (Pl. *audietur et altera pars*, *nemo iudex in causa sua*, stb. Ezt *Iustitia* bekötött szeme ezt szimbolizálja)

Igazságosság-elméletek

A jog egyéb eszményei

Radbruch

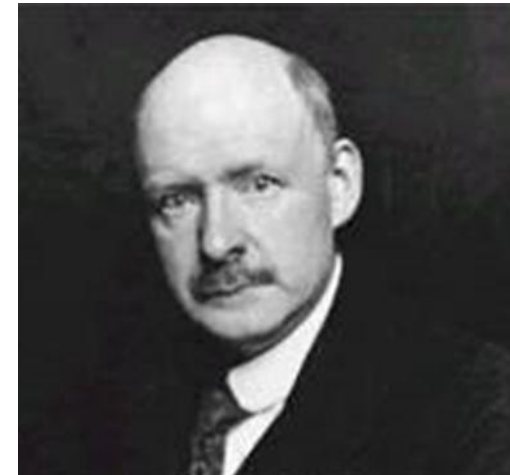
- Az **igazságosság** mellett még két eszményt kell követnie a jognak: a **célszerűséget** és a **jogbiztonságot**

Coing

- A jog a kultúra része, célja az igazságosság mellett a **méltóság**, a **szabadság** és az **egyenlőség** megvalósítása

Finnis

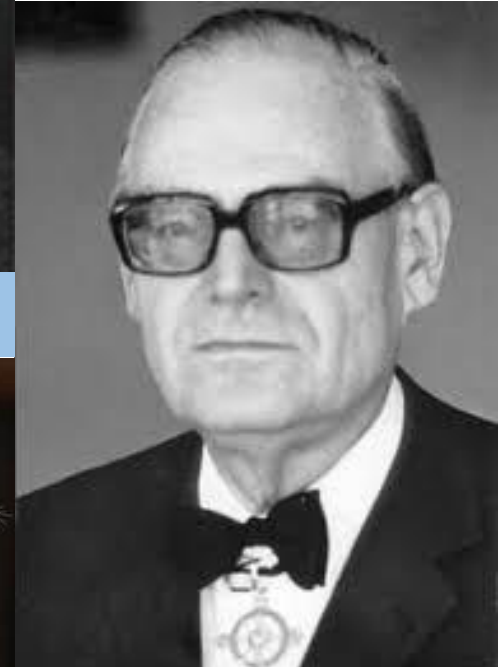
- A jó alapformái a **tudás**, az **élet**, a **játék**, az **esztétikai élmény**, a **barátság**, a **gyakorlati ésszerűség**, és a **vallás** – a jog csak az egyik eszköz ezeknek az erkölcsi értékeknek a megvalósításában

Gustav Radbruch

John Finnis

Helmut Coing

A jog funkciói

- **Funkcionalizmus:** a formai–strukturális jegyek sohasem érthetők meg önmagukban, csupán egy célhoz vezető eszköz megnyilvánulásaiként.
- **Funkció** = a rész (az adott társadalmi intézmény) hozzájárulása a közösség reprodukciójához
- **A jog funkciói:**
  - A **rend** biztosítása (a rend és „valamilyen rend”)
  - **Koordináció** (morális és technikai koordináció)
  - **Motiváció** (indokok szolgáltatása: „good man” – de ha kell szankción keresztül „bad man”)
  - **Eljárások** kimunkálása (társadalmi „know how”: a célok eléréséhez szükséges lépések – a legfejlettebb társadalmi eljárásokat a jog biztosítja (Horváth Barna)

Horváth Barna